

Şerigata düşünmek

Category: Kitapcy, Nukdaýnazar, Publisistika, Sözler

написано kitapcy | 26 январа, 2025

Şerigata düşünmek ŞERIGATA DÜŞÜNMEK

Günümüzde «şerigat» ýaly çylşyrymly we çapraz düşünje az.

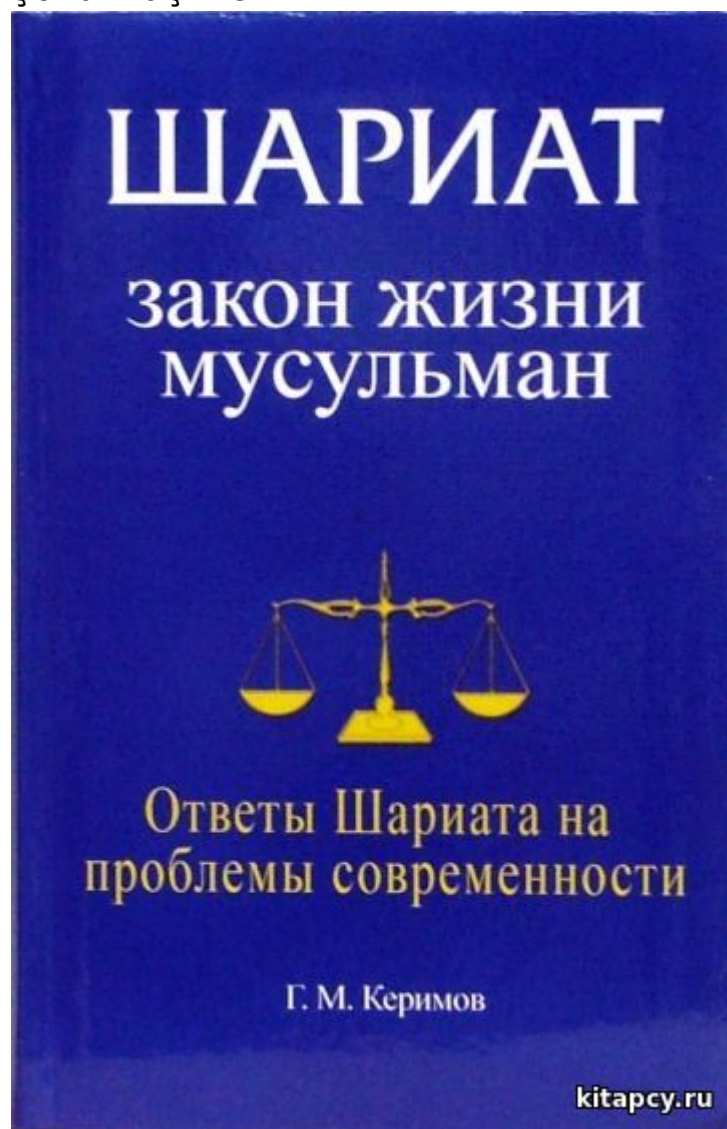
Sözün etimologiýasynda seredilende, yslamdan öňem bolandygy belli. Özem “sari’ah” sözi arapça ýaly ibrany dilinde-de «gidilmeli ýol manysynda ulanyldy. (Geň galar ýaly zat ýok, iki diliňem köki arameý diline baryp birikýär).

Sözün manysy boýunça alymlar dürli pikirleri öňe sürdi: Käbirleri «suw üýşmegine baryan ýol», käbirleri «mukaddeslige uzaýan ýol» diýip düşündirdi. Käbirleri bolsa, «haýwanyň içki organlary bilen pal atmak» manysynda ulanylýandygyny orta atdy. Jedeller dowam edýär...

Sözleri dürli-dürli bolsa-da, dini manysyna gelsek, Töwrata, Injile, Gurhana görä, şerigat – Hudaýyň kanuny...

Şerigat sözi hernäçe Allanyň üýtgeşsiz ylahy kanunyna ýüzlense-de, bu boýunça hem dürli-dürlilikler bar: Çünki bu ýüzlenme musulman alymlara görä fykh-yslam hukugy bilen çapraz düşýär! Bir manyda ýüzlerçe ýyllap şerigatyň praktiki amal edilişi yslam hukukçylarynyň orta goýan fykhy bilen «wagta» laýyklandy...

Hawa, şerigat taryhyň dürli döwürlerinde yslamda geçginli ýeke-täk hukuk sistemasy bolmady. Tradision sud, syýasat, ykdysadyýet kararlarynda kömekçi «çeşme» hökmünde ýer aldy. Gurhanyň ýany bilen sünnet, akyl ýöretme-kyýas we awtoritar çeşmesi hasaplanan yslam alymlaeyň garaýyşlary-ijma esasy gollanmalar hökmünde ulanylyp gelindi we häzirem ulanylýar... Şonuň üçinem:

* * *

Häziriň musulman dünýäsinde şerigata bolan çemeleşmeler uly tapawutlylyklar görkezýär. Mezhepleriň, toparlaryň gürrüňine giribem durjak däl. Şonsuzam YŞYD-yň nukdaýnazaryndan habardarsyňyz: gäbazan terrorçylat şerigaty propoganda guraly hökmünde ulanýar.

Eýran, Saud Arabystany ýaly ýurtlaryň biri-birinden tapawutly şerigat amallaryny bilýänsiňiz.

Yrak, Päkistan, Alžir ýaly ýurtlar konstitusiýalaryna şerigaty

«kanunlaryň baş sakasy» diýip goýsalar-da, ahyrky kararlary saýlanan parlament agzalary çykarýar. Sudlarda din alymlary işlänok!

A Türkiýe?

Ogurlyk edeniň eli kesilýärmí? Bürenjek atynmaýana jeza berilýärmí? Zyna etmişinde dört sany kämillik ýaşyna ýeten erkegiň şaýatlygy gözlenýärmí? Dinden çykanlar öldürilýärmí?

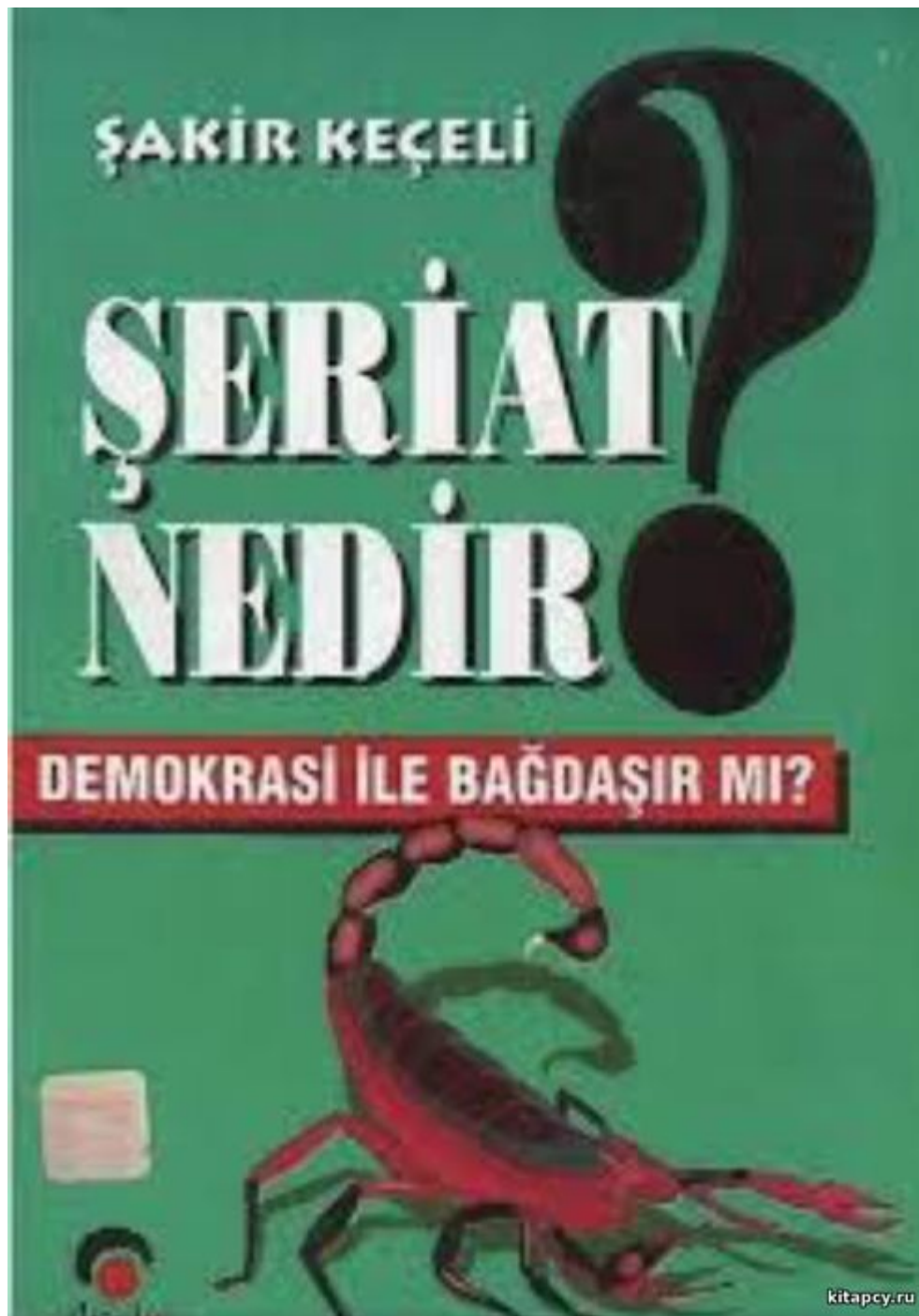
Prosent (göterimine pul bermek) we alkohol meselesiniň gürrüňinem etjek däl!

Türkiýe dünýewi, hukuk döwleti...

Galyberse-de:

Strasburgdaky Ýewropanyň Adam hukuklary boýunça Sudy birnäçe derňew işinde şeeigatyň «demokratiýanyň esasy prinsipleri bilen badaşmaýandygyna» karar berdi.

Beýleki bir ýanda Kair konferensiýasynda Yslam hyzmatdaşlygy guramasy adam hukuklaryna (gomoseksualizme garşy çykyşy ýaly) diňe yslama gabat gelen ýagdaýynda hormat goýup biljekdigini beýan etdi.

* * *

Amerikan düşünje guramasy «Pew» ylmy-barlag merkezi tarapyndan 39 ýurtda geçirilen «Şerigat düzgüniniň bolmagyny isleýäňizmi?» pikir soralsygyna «hawa» diýenleriň görkezijisi şeýleräk boldy:

Owganystan (99%), Yrak (91%), Malaýziýa (86%), Päkistan (84%), Marokko (83%), Bangladeş (82%), Müsür (74%), Indoneziýa (72%), Efiopiýa (65%), Mali (63%), Tunis (56%), Gyrgyzystan (35%), Täjigistan (27%), Albaniýa (12%) Türkiýe (12%), Gazagystan (10%), Azerbaýjan (8%)...

Iň başynda-da aýdyşym ýaly şerigat düşünjesine dogry düşünmek hemişe elmydama boldy, amallary hemişe jedelli boldy. Mysal üçin, Osmanlyda ulamalaryň şerigat ýoly bilen soltanlygy gysymynda saklamagy, çykarylýan käbir kararlara sözünü geçirip-geçirmändigi ýaly.

Emma... Işiň gözden syldyrmasyz magnawy tarapy bar:

Şerigat diňe kanuny höküm däl – ýurdumyzdaky köp musulmana görä, çuňňur we ahlak metafiziki prinsipleri göterýän ýaşayş-durmuş manysyna eýe. Klassyky hisbe (hasap) doktrinasy ýaly, Gurhan ýagşylygy ündeýär, erbetligi gadagan edýär.

Şeýdibem... Şerigat wagtyň geçmegi bilen hukuk manysyndan has beter ýurdumyzda «musulman medeniýetini ýaşamagyň» manysyna öwrüldi...

Şol sebäpli-de adamlar şerigata gönükdirip aýdylýan gaty-gaýrym sözleri dinine-yslam gymmatlyklaryna garşy küpür hasaplaýar.

Gödeklik nämä gerek. Dürli pikirde bolmagyňyz ne Atatürke, ne-de yslam gymmatlyklaryna sögünip biljekdigiňizi aňlatmaýar...

Soner ÝALÇYN.

«SÖZCÜ» gazetini, 21.02.2024 ý. Publisistika